

lid" — ütles tema — „peakivad kõik, kõrgemad ja madalamad — Jumala templid ja püha waimu koolid olema, aga ei mite kõrtsitubade sarnatsed paigad, kus tühja ilmliku õpetust, wana jutust ja regewärssi sarnatsid lugust lastele õpetatakse, ja nõnda nende noored südame põllud umbrohuga täidetakse, et hiljemine parema seemnele idanemise maad enam ei leita.“ — Pikemalt rääkis tema, mis ta rahwa juust kuulnud, ehk ta küll ise weel seda ei jõuda uskuda, enne kui oma silmaga näha saab, et koolmeistril tahtmine olla ühte uut kooliraamatut laste käte lugeda anda, kus sees kõiksugust tühja ilmliku tarkust, ja tükkalt laa Kalewi poea lauludest seisda. „Siin peab — lõpetas Mihkel jutu — unest ärkama ja wähele astuma, selle käte kogukonna walitsus on antud, sest et meie muidu kui Soodoma ja Gomora rahwas hukatusesse lähäksime.“ — Peeter kuulas waikselt tema jutu ja lubas wiimaks ligemal pühapääwa õhtul koolmeistri ja kogukonna wolimehed oma juure kutsuda, palus Mihkli laa jenna tulla, kus asjalugu pidi järel kuulatud ja lorralt seastud saama. Põllupay pidi sellega ehteks lepima, siiski näitas nende tänane labkumine natuke külmem kui muidu, sest mehed — ehk nemad küll selle mõtele sõna ei annud — pidiwad teine teisest tunnustama: seda ei oleks ma temast mite uskunud. Mihkel pani imels, et kogukonna wanem tema rasket kaebtust kerge dia peale tõstnud, Peeter mõttes jälle omas südames: nii lähifest oidu ei oleks ma ial oma laugult otsinud.

Kui määratud pühapääwa õhtul kutsutud ja palutud wõbrad kõik Dammel koos oliwad, nimetas wallawanem lähidelt, mis asja pärast tema neid täna lastnud seie kutsuda, ja ütles siis koolmeistrile: „Teie üle, armas koolmeister, on minu ete kaebamist toodud, et teie koolis lastele mõnda õpetate, mis ei wanadele, weel wähem lastele kõlbab, waid wiimastel südamed ja hinged rikub.“ Koolmeister palus ligemat seletust, mispeale Põllupay nüüd kõik jälle pidi rääkima, mis ta mõne pääwa eest Peetrile kaebanud; lõpetates lisas ta weel juure, et koolis mund raamatud ei tohita laste käte lugeda anda kui katelismus, lauluraamat ja

piibli-lugemised. Et kõige raskem küll, mis Põllupay temale süüts arwanud, wana jutudes seisid sellepärast alustas koolmeister oma wabandamist nõnda: „Kõigel rahwa sugudel, nii laugelt meie neid wanemist aegadest kunni meie päiwine tundma saime, on nende endised mälestused, mis laugele wanema aea piirteni ulatawad ja kes teab kui mitme põlwe wältusel juba juust saba päriti, enne kui neid hiljemine hakati ülestkirjutama. Igal rahwal oli üksford tema lapsepõlwe, mis mõnel pikem, teisel lühem wältas. Wida pikemale aeg läks, enne kui rahwas oma mälestust kirja hakas panema, seda wähem tohime meie loota, et estwanemate juust tulnud mälestused muutmata jäiwad. Mõni küll algimisest jutust kadus tuulde, teised järgud astusiwad nende asemele, nõnda et mõne aja aasta pärast enam kerge ei olnud wabet teha: mis siin alguse töö ehk mis lisatük mõida olla. Meie Gestirahwa wanust wõime kirja tunnustuste jälgedel umbarwates rohkem tubat aastajeks tunnustada, kus aea-raamatude ülestkirjutamised tötelikult mõnda nendest nimetawad, mis siin ja seal warem meie rahwasse ehk mõiks puutuda, seijas udu sompus. Siiski tohime meie oma rahwa wanust palju kõrgemaks lugeda, nõnda et ehk juba 1000 aastat warem kui nimetatud kirjatunnustused ulatawad Soome ja Gestirahwa estwanemad Asta ilmajaus elanud, enne kui nemad sealt pereka rahwa passuse pärast wäljarändasid ja Kaukasuse mägede kaudu teed Euroopa mõtsiwad. Olgu nende wäljarändamise aega kuda tabes, misüle meie ial ehk selget oisust ei saa, siiski tohime meie arwamise wiisil nii palju kindlaks panna: et nende wanemad mälestused, mis ennemuiste jutudes elawad, pea aegu sinna piireni wõiwad ulatada, kus suguwanemate kässid seisnud ja nende lapse põlwe mõdda läinud. Kõigest ennemuistestest jutu sõnumistest, selle riismed meie päiwini ulatawad, tohiks Kalewipoea mälestus kõige wanem olla. Kui palju tema sees tõi, ehk kui palju selget luulemise sünnitust? kes seda mõib ütelda. Kas kuksil ühest nii määratuma wägewast mehest, sellest ennemuistene jut meile kuulutab, pikemat eesmärki maailmas leitud: seda ei ole tänapääwani weel kedagi mõinud tõeks teha. Siiski